

# Bogdan Klepacki, Anna Łowicka

---

## Problemy rozwoju terenów wiejskich województwa świętokrzyskiego w świetle wyzwań XXI wieku

---

Acta Scientifica Academiae Ostroviensis nr 9, 104-117

---

2002

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej [bazhum.muzhp.pl](http://bazhum.muzhp.pl), gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

BOGDAN KLEPACKI  
ANNA ŁOWICKA

## PROBLEMY ROZWOJU TERENÓW WIEJSKICH WOJEWÓDZTWA ŚWIĘTOKRZYSKIEGO W ŚWIELE WYZWAŃ XXI WIEKU

### WSTĘP

Województwo świętokrzyskie jest jednym z najmniejszych województw w kraju (11 672 km<sup>2</sup>, mniejsze jest jedynie województwo opolskie obejmujące 9 412 km<sup>2</sup>) [Polska 1998]. Uzyskuje się tu najniższy poziom Produktu Krajowego Brutto (PKB) w przeliczeniu na mieszkańca. W roku 1997 PKB na osobę wyniósł bowiem zaledwie 69% średniej krajowej, gdy dla porównania w sąsiednim woj. mazowieckim wskaźnik ten wyniósł 151% [Zdanowicz, Dalton 2000]. Także wieś i rolnictwo województwa świętokrzyskiego przeżywają poważne trudności o charakterze strukturalnym, wymagają więc głębokich i długotrwałych zmian. Decydują o tym zarówno tradycje w zakresie gospodarowania i produkcji, niski stopień wyposażenia technicznego rolnictwa, mała urbanizacja terenów, słabe wyposażenie w infrastrukturę techniczną, jak również zróżnicowany, na ogół niski stopień wykształcenia mieszkańców wsi oraz wysoki odsetek ludności mieszkającej na terenach wiejskich (54,3% w roku 1998 na tle 38,1% w kraju) [Polska 1998]. Istotnym problemem jest mała skala produkcji rolnej. Podnosi to bowiem koszty jednostkowe produkcji, a jej rozproszenie i niejednorodność asortymentowa utrudnia sprzedaż. Ta sytuacja wymaga zmian. W celu rozwoju województwa można wykorzystać istniejące dobre warunki przyrodnicze, gospodarcze i kulturowe tych terenów.

### ROLNICTWO WOJEWÓDZTWA ŚWIĘTOKRZYSKIEGO

W województwie świętokrzyskim rolnictwo oraz wieś odgrywają bardzo dużą rolę. Spowodowane to jest tym, że większość tego regionu zajmują tereny rolnicze. Dla mieszkańców wsi chów zwierząt i uprawa roślin stanowią zaś główne źródło dochodu.

Obszar użytków rolnych województwa świętokrzyskiego w roku 1999 wynosił 730,3 tys. ha, co stanowiło prawie 63% ogólnej powierzchni województwa [Strategia rozwoju... 2000]. Najwięcej użytków rolnych w

ogólnej powierzchni zarejestrowano w powiecie kazimierskim (89%) oraz sandomierskim (81%). Grunty orne zajmowały 563,4 tys. ha, czyli 77% użytków rolnych. Pod względem obszaru gruntów ornych województwo świętokrzyskie zajmuje 13 miejsce w kraju. Powierzchnia upraw sadowniczych wynosiła 20,7 tys. ha (2,8% użytków rolnych). Ponad 60% łącznej powierzchni sadów w województwie przypada na dwa powiaty: sandomierski i opatowski. Mimo niewielkiego obszaru, pod względem powierzchni sadów Świętokrzyskie zajmuje 4 miejsce w kraju, natomiast pod względem udziału sadów w użytkach rolnych jest nawet na 2 miejscu. Użytki zielone zajmują 147,0 tys. ha (20,1% użytków rolnych), lecz ich rozkład jest nierównomierny. Blisko 50% łąk i pastwisk znajduje się w trzech powiatach: kieleckim, koneckim i buskim. Ponad 27% ogólnej powierzchni województwa zajmują lasy. Najwyższe wskaźniki lesistości notuje się w powiatach: skarżyskim (58,6%), koneckim (47,5%) oraz starachowickim (46,7%).

Województwo ma korzystne w skali kraju warunki przyrodnicze dla rozwoju rolnictwa. Przeważają bowiem obszary o glebach III, IV i V klasy bonitacyjnej. Pod względem jakości gruntów województwo wykazuje poziom wyższy niż średnia krajowa. Wyraźne jest jednak terytorialne zróżnicowanie jakości gleb. Najlepsze gleby (I, II, III klasy bonitacyjnej) występują w południowo – wschodniej części województwa, natomiast w gminach północno – zachodnich przeważają gleby słabe.

W strukturze władania dominuje sektor małych gospodarstw chłopskich, które gospodarują na około 135 tys. ha. Rolnictwo województwa charakteryzuje się ogromnym rozdrobnieniem. Średnia powierzchnia gospodarstw w roku 1999 wynosiła 4,9 ha użytków rolnych. Najliczniejszą grupę stanowiły gospodarstwa o powierzchni od 2 do 5 ha (około 43%) [Strategia rozwoju... 2000]. Przeszło 60% gospodarstw posiadało powierzchnię poniżej 5 ha. Duża ilość użytków rolnych znajdowała się w użytkowaniu osób posiadających poniżej 1 ha (43 883 tys. ha) Najmniejsze gospodarstwa (w 1999 r. o średniej powierzchni 2,1 ha) znajdują się w powiecie skarżyskim i w starachowickim (3,1 ha), a największe w powiecie opatowskim (6,1 ha). Dla porównania, w tabeli 1 przedstawiono powierzchnię gospodarstw rolnych w Polsce oraz w wybranych województwach.

W całej Polsce najwięcej obszaru zajmują gospodarstwa rolne o powierzchni od 1-15 ha, mniej jest gospodarstw rolnych od 15-50 ha, natomiast najmniej od 50-1000 ha. W województwie świętokrzyskim - na tle wybranych województw w kraju - występuje relatywnie duża liczba gospodarstw rolnych o powierzchni od 1-10 ha, a zwłaszcza gospodarstw, które można uznać jedynie za działki przydomowe, to jest o obszarze

1-2 ha, a nawet 2-3 ha. W żadnym porównywanym województwie, w rolnictwie tak drobne gospodarstwa nie odgrywają aż tak dużej roli, jak w tym regionie. Spośród innych województw podobną sytuację można stwierdzić jedynie w województwie podkarpackim i małopolskim.

Tabela 1. Liczebność gospodarstw rolnych w Polsce i wybranych województwach (według ich wielkości w roku 1999)

Powierzchnia gospodarstw w ha	Liczba gospodarstw w województwie					
	Polska	Lubelskim	Mazowieckim	Pomorskim	Świętokrzyskim	Wielkopolskim
1-2	462 206	17 188	9 560	5 562	23 792	4 110
2-3	281 527	13 126	5 103	2 704	16 558	3 130
3-4	212 413	11 531	3 615	1 756	15 469	3 075
4-5	173 648	9 943	2 818	1 487	13 356	2 977
5-7	260 713	14 918	3 621	2 855	18 468	5 436
7-10	260 103	11 843	2 784	4 449	12 464	7 168
10-15	217 202	6 121	1 556	5 405	4 960	7 171
15-20	89 417	1 348	333	2 509	869	2 911
20-50	75 247	487	199	2 259	344	1 787
50-100	5 540	18	15	181	18	54
100-200	1 584	16	7	56	14	7
200-500	1 143	5	5	20	-	5
500-1000	503	-	-	4	-	3
1000 i więcej	134	-	-	21	-	-
Ogółem	2 041 380	86 544	29 616	29 268	106 312	37 834

*Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych G.U.S. w Warszawie*

## PRODUKCJA ROŚLINNA W WOJEWÓDZTWIE ŚWIĘTOKRZYSKIM

Bardzo istotnym zagadnieniem dla rozwoju rolnictwa województwa świętokrzyskiego jest stan produkcji roślinnej. Ściśle związana jest ona z jakością warunków przyrodniczych gleby, agroklimatu, rzeźby terenu, warunków wodnych oraz z oddziaływaniem człowieka na środowisko przyrodnicze, w tym na glebę. Powierzchnia uprawy zbóż w 1999 roku wyniosła 315 769 ha, w tym pszenica zajmowała 99 600 ha, żyto – 76 950 ha, jęczmień – 60 075 ha, owies – 26 260 ha, pszenżyto – 14 300 ha i mieszanki zbóż 36 800 ha. W strukturze zasiewów zboża stanowiły 65%. Zboża, w głównej mierze, były przeznaczane na cele paszowe. W regionie uprawiane są również ziemniaki, warzywa gruntowe, buraki cukrowe, owoce jagodowe oraz truskawki. Dużą rolę odgrywają też uprawy sadownicze [Strategia... 1999].

Ziemniaki w 1999 roku uprawiane były na powierzchni 73 462 ha. W strukturze zasiewów ich udział wyniósł około 15%. W uprawie ziemniaków od lat notowane jest zmniejszenie powierzchni uprawy, z powodu ograniczenia zapotrzebowania na nie ze strony odbiorców oraz spadek ich zużycia na cele paszowe.

Buraki cukrowe uprawiane były w 1999 roku na powierzchni 11 823 ha. W strukturze zasiewów ich udział wyniósł 2,4%. Uprawiano je w systemie kontraktacji, którą prowadzą trzy cukrownie na terenie województwa świętokrzyskiego: Częstocice, Łubna, Włostów.

Powierzchnia uprawy warzyw gruntowych wyniosła w 1999 roku 15 481 ha, co oznacza, że warzywa stanowiły 3,2% powierzchni użytków rolnych. Wśród warzyw najczęściej uprawiano kapusty – ponad 17%, następnie marchwi – 14%, cebuli – 14%, ogórków – 13%, pomidorów – 12%, buraków ćwikłowych – 10%, zaś pozostałe 20% zajmowały inne warzywa.

Owoce jagodowe w 1999 roku zajęły powierzchnię około 6,5 tys. ha. Udział w ich ogólnej powierzchni użytków rolnych wyniósł około 1%. Najważniejszą uprawę spośród owoców jagodowych stanowiły truskawki (około 5 180 ha w 1999 roku).

Kolejny rodzaj produkcji w omawianym regionie stanowiły uprawy sadownicze, które zajmowały w 1999 roku powierzchnię około 25,5 tys. ha, z czego 18 tys. przypadło na sady. Udział sadów w użytkach rolnych wyniósł 3,4%.

Bardzo istotnym wskaźnikiem rozwoju rolnictwa każdego gospodarstwa i terenu jest poziom osiąganych plonów. W 1998 roku plony zbóż podstawowych (łącznie z mieszankami zbożowymi) wyniosły 26,7 dt / ha,

w tym pszenicy – 29,8 dt / ha i żyta – 22,9 dt / ha. Plony rzepaku i rzepiku z 1 ha wyniosły 22,3 dt / ha, ziemniaków 177 dt / ha, zaś plony buraków cukrowych były najwyższe i wyniosły – 362 dt / ha. W tabeli 2 przedstawiono poziom plonów w badanym regionie na tle całego kraju oraz innych województw.

Tabela 2. Poziom plonów w Polsce i w wybranych województwach w 1998 roku

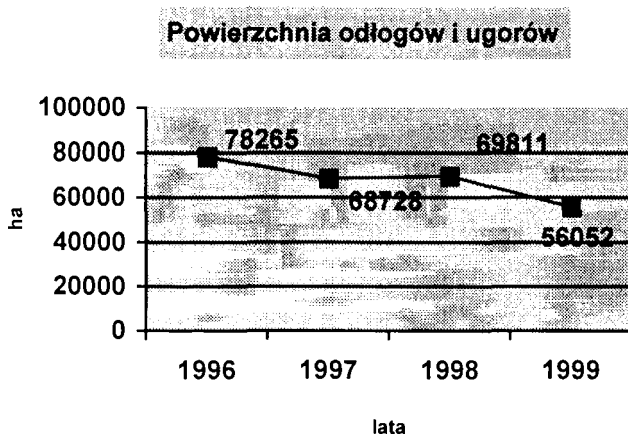
Województwa	Poziom plonów roślin [dt / ha]							
	zboża, miesz.	pszenica	żyto	jęczmień	owies	pszenżyto	ziemniaki	buraki cukrowe
Polska	30,5	36,2	24,7	31,7	26,0	32,4	200	379
Dolnośląskie	30,6	43,2	30,0	32,0	30,1	32,6	224	362
Kujawsko-pomorskie	34,1	40,2	27,2	34,6	30,8	35,6	229	416
Łódzkie	34,9	42,0	28,4	36,4	30,6	39,3	236	446
Mazowieckie	29,1	35,6	24,5	27,5	26,5	29,3	205	338
Opolskie	32,9	46,7	33,6	38,9	33,2	38,4	241	461
Świętokrzyskie	26,7	29,8	22,9	27,9	23,5	25,1	177	362
Wielkopolskie	39,9	42,2	31,7	39,7	34,1	44,8	213	432

Źródło: Jak w tabeli 1.

Na tle porównywanych województw rolnictwo świętokrzyskie osiągnęło relatywnie niższe plony, i to wszystkich analizowanych roślin. Oznacza to, że kultura rolna tego rejonu jest mniej zaawansowana od przodujących rejonów kraju.

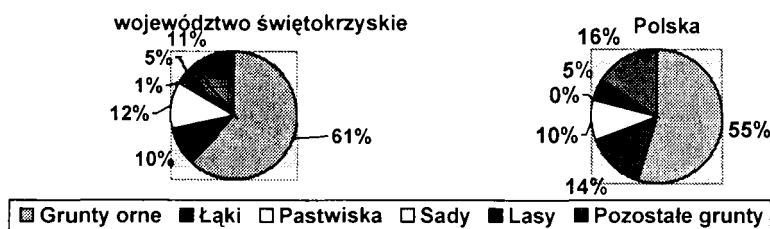
Charakterystyczny jest trend w zakresie zmniejszania się powierzchni odłogów i ugorów, który przedstawiono na rysunku 1. Była to jednakże powierzchnia relatywnie mała na tle sytuacji w całej Polsce, gdzie ogółem w roku 1999 zarejestrowano 1 549,1 tys. ha ugorów i odłogów. Powierzchnia odłogów i ugorów w województwie świętokrzyskim w latach 1996- 1999 zmniejszyła się o 22 213 ha. Obniżka ta wystąpiła głównie w latach 1997 oraz 1999. Tendencję tę należy uznać za korzystną.

Rys. 1. Powierzchnia odłogów i ugorów w województwie świętokrzyskim



Źródło: Opracowanie własne na podstawie Strategii Rozwoju .... 1999

Rys. 2. Struktura użytkowania gruntów w sektorze publicznym w województwie świętokrzyskim i w Polsce w 1999 roku

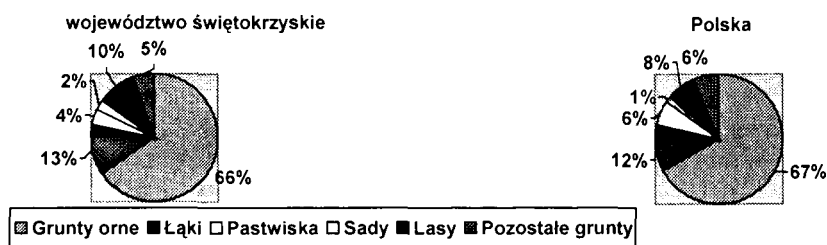


Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych G.U.S. w Warszawie i W.U.S. w Kielcach

Strukturę użytkowania gruntów w sektorze publicznym w województwie świętokrzyskim na tle kraju zaprezentowano na rysunku 2., zaś w sektorze prywatnym na rysunku 3.

Znaczenie gruntów ornych w sektorze publicznym w województwie świętokrzyskim było większe niż w całym kraju, mniejsze zaś trwałych użytków zielonych. Użytkowanie sadów w sektorze publicznym w kraju prawie nie występowało, zaś w województwie świętokrzyskim było relatywnie ważne.

Rys. 3. Użytkowanie gruntów rolnych w sektorze prywatnym w województwie świętokrzyskim i w Polsce w 1999 roku



Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych G.U.S. w Warszawie i W.U.S. w Kielcach

Struktura użytkowania ziemi rolniczej w sektorze prywatnym w województwie świętokrzyskim była bardzo zbliżona do występującej na obszarze całej Polski. Nieco większy był udział lasów (o 2%) aniżeli średnio w kraju. Można więc stwierdzić, iż struktura wykorzystania ziemi w województwie świętokrzyskim jest zbliżona do obserwowanej w całym kraju.

## PRODUKCJA ZWIERZĘCA W WOJEWÓDZTWIE ŚWIĘTOKRZYSKIM

W województwie świętokrzyskim głównymi kierunkami produkcji zwierzęcej jest chów trzody chlewnej, bydła, dość dużą rolę odgrywa też chów drobiu, pszczoł i koni. Pogłowie trzody chlewnej ogółem wyniosło w marcu 1999 roku 434, 1 tys. sztuk i było wyższe od stanu notowanego w roku poprzednim o 4% [Strategia... 1999]. Stado loch zwiększyło się w porównaniu z marcem 1998 roku o 4,4 tys. sztuk, czyli o 9,7% do poziomu 50,3 tys. sztuk. W województwie chowem świń zajmowało się 31% gospodarstw, z czego 9,5% posiadało jedną sztukę trzody, 19,9% - 2, 21,9% - od 3 do 4, 21,9% - od 5 do 9, 17,3% - od 10 do 19, a zaledwie 9,5% gospodarstw posiadało powyżej 20 sztuk trzody chlewnej.

W województwie nie ma tradycji chowu bydła typowo mięsnego, lecz krzyżówek z tymi rasami na mięso. W 1996 roku pogłowie bydła



wyniosło 306 146 sztuk, w tym 164 958 krów, przy obsadzie 50 sztuk na 100 ha użytków rolnych. Dla porównania w kraju obsada wyniosła 38,6 sztuk. Nastąpił jednak spadek pogłowia bydła do poziomu 43 sztuk na 100 ha użytków rolnych, podczas gdy w kraju utrzymywało się ono dalej na tym samym poziomie.

Kolejnym kierunkiem produkcji jest drobiarstwo. Rozwijało się ono w latach 1970 – 1980, zaś w latach 90. nastąpiło znaczne jego ograniczenie. Funkcjonowało 70% baz drobiarskich, które nie były wykorzystywane przez cały rok. Istniały 24 ubojnie drobiu, których znaczenie było jedynie lokalne. Największa koncentracja produkcji drobiarskiej występowała w powiecie kieleckim i jędrzejowskim. Produkcja w 1998 roku kształtowała się na poziomie około 20 tys. ton, z czego około 5 tys. ton stanowiło nadwyżkę nad popytem (w skali województwa). Produkcja jaj spożywczych na fermach towarowych wyniosła około 40 mln sztuk, z czego około 12 mln sztuk stanowiło nadwyżkę eksportową. Produkcja jaj wylęgowych prowadzona była w 40 obiektach, a wielkość stada produkcyjnego wyniosła około 125 tys. sztuk kur i 3 tys. gęsi.

W latach 90. nastąpił spadek produkcji pszczelarskiej, który był spowodowany występującymi chorobami pszczół, niszczącymi pasieki. Przykładowo, w 1990 roku istniało 71 480 pni, zaś w 1998 roku liczba ta spadła do 18 334 sztuk. W województwie w 1998 roku było 3 tys. osób posiadających kwalifikacje pszczelarskie.

Zupełnie nowego znaczenia nabiera hodowla koni. Zajmuje się tym Okręgowy Związek Hodowców Koni. Prowadzi on prace hodowlane w oparciu o 1 tys. sztuk zarodowych i utrzymuje rozród z wykorzystaniem 18 tys. klaczy pogłowia masowego, w tym 80% klaczy roboczych.

## **ŹRÓDŁA DOCHODÓW**

Dochody gmin wiejskich w 1998 roku wyniosły ogółem 523 698,6 tys. zł, w tym dochody własne – 102 509,9 tys. zł, dotacje z budżetu państwa – 104 006 tys. zł, natomiast subwencje ogólne wyniosły 231 828,9 tys. zł [W.U.S. Kielce 1999]. Z danych W.U.S. w Kielcach wynika, iż w roku 1998 tylko 1/3 gospodarstw indywidualnych uzyskiwało dochody z działalności rolniczej przekraczające 50% dochodów ogółem, natomiast w pozostałych gospodarstwach dochody z działalności rolniczej stanowiły mniej niż 30% dochodów. Szacuje się, że 31,6% gospodarstw domowych uzyskiwało 10-30% dochodów z rolnictwa, a dla 41,8% gospodarstw dochody z działalności rolniczej stanowiły 50% i więcej dochodów ogółem. Tylko w 15% gospodarstw dochody z rolnictwa stanowiły powyżej 90% dochodów ogółem.

Tabela 3. Dochody gospodarstw prowadzących działalność rolniczą.

Wyszczególnienie	Struktura gospodarstw o dochodach z działalności rolniczej [w %]					
	poniżej 10	10-30	30-50	50-67	67-90	90-100
Gosp. domowe wyłącznie utrzymujące się z pracy w swoim gosp. rolniczym	-	0,1	0,1	0,5	1,1	98,2
Gosp. domowe utrzymujące się z jednego źródła dochodów poza pracą w swoim gosp. rolniczym	29,3	46,9	19,4	2,6	1,2	0,6
Głównie z pracy w swoim gosp. rolniczym	-	0,3	0,8	28,7	45,7	24,4
Dodatkowo z pracy w swoim gosp. rolniczym	11,4	47,8	36,3	4,3	0,2	0,0
Z pracy poza swoim gosp. rolni. lub nie zarobkowych źródeł dochodów	24,3	59,8	13,9	1,7	0,3	-
Gosp. domowe z 3 źródeł dochodów głównie z pracy w swoim gosp. rolni.	-	0,5	10,5	53,9	31,1	4,0
Dochody z pracy w swoim gosp. rolniczym	2,2	40,9	54,2	2,5	0,2	0,0
Dochody z pracy w swoim gosp. rolniczym stanowiące uzupełnienie źródeł dochodów	15,0	69,9	14,2	0,8	0,1	0,0
Z pracy poza	25,8	66,2	7,4	0,6	0,1	0,0

swoim gosp. rolni. lub z nie zarobkowych źródeł dochodów						
Pozostałe	-	66,7	-	33,3	-	-

*Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych W.U.S. w Kielcach.*

Działalność pozarolniczą prowadziło 8,2 tys., tj. 5,7% gospodarstw. Najwięcej gospodarstw do 1 ha zajmowało się leśnictwem (456), rybołówstwem i rybactwem (223), pozarolniczą działalnością produkcyjną (961), budownictwem (780), handlem (3841), wynajmem pokoi (166), transportem i magazynowaniem (749), obsługą nieruchomości (194) [W.U.S. Kielce 1999]. Dochody gospodarstw prowadzących działalność rolniczą przedstawiamy w tabeli 3.

## PERSPEKTYWY ROZWOJU ROLNICTWA

Według opinii ludności wiejskiej [Wybrane elementy... 1998] perspektywy działalności pozarolniczej oceniano następująco:

- 16,5% respondentów uważało, iż ich gospodarstwa są rozwojowe;
- 56,6% uważało, że są nierozwojowe;
- 26,9% nie wyraziło opinii.

W działalności rolniczej uznano, że istnieje 22,4% gospodarstw rozwojowych wśród gospodarstw mieszanych, mniej w gospodarstwach ukierunkowanych na produkcję roślinną (10,5%) i produkcję zwierzęcą (7,4%). Natomiast 74,5% rolników uważało, że ich gospodarstwa są nierozwojowe.

Z punktu widzenia rozwojowego ważne jest, że 29% respondentów chciało rozwijać infrastrukturę techniczną, natomiast 26% badanych zamierzało ponieść wydatki na remont budynków gospodarczych, na zakup środków transportu, maszyn i urządzeń - 10,3%, na kupno ciągników - 5,3%, na zmianę kierunków produkcji - 3,9% gospodarstw, zaś na zalesienie gruntów - 0,4%. W opinii respondentów 14,4% gospodarstw zamierzało przekazać ziemię następcom, przejąc ją w dzierżawę - 6,6%, sprzedać - 4,2%, kupić - 3,9%, zaś 1,6% zamierzało podjąć lub rozwinąć prowadzenie działalności pozarolniczej.

## **PROCESY DOSTOSOWAWCZE NIEZBĘDNE NA TERENACH WIEJSKICH WOJEWÓDZTWA ŚWIĘTOKRZYSKIEGO**

Aby dostosować tereny wiejskie województwa świętokrzyskiego, do potrzeb i wyzwań XXI wieku niezbędna jest likwidacja bardzo istotnych opóźnień, które są związane m.in. z niedorozwojem infrastruktury technicznej i społecznej wsi, rynkiem pracy, strukturą obszarową gospodarstw, przestarzałą techniką produkcji rolniczej, ochroną środowiska i kontrolą jakości produktów rolnych [Strategia 2000].

W zakresie rozwoju infrastruktury technicznej i społecznej terenów wiejskich jako najpilniejsze można wymienić następujące:

1. budowę i modernizację ciągów drogowych, dróg dojazdowych, mostów i ciągów pieszych do ośrodków działalności społecznej i gospodarczej;
2. budowę i modernizację sieci energetycznych, zabezpieczających możliwość rozwoju podmiotów gospodarczych, wymagających większej ilości energii, a mieszkańcom bezpieczne użytkowanie urządzeń elektrycznych w gospodarstwach domowych;
3. budowę, jak też modernizację wodociągów i kanalizacji, warunkujących cywilizacyjny oraz gospodarczy rozwój obszarów wiejskich;
4. rozbudowę i modernizację sieci telekomunikacyjnej, umożliwiającej funkcjonowanie nowoczesnego systemu komunikacji oraz informacji;
5. budowę i modernizację oczyszczalni ścieków, zakładów składowania wraz z utylizacją odpadów oraz systemów energetyki cieplnej, eliminujących ujemne oddziaływanie tych czynników na środowisko.

Aktywizowaniu rynku pracy na wsi mogą służyć różne działania, z których najważniejsze wymieniamy poniżej.

1. Rozwój organizacji samorządowych podejmujących inicjatywę rozwiązywania wspólnych problemów gospodarczych, społecznych i kulturalnych.
2. Rozwój agroturystyki na wsi.
3. Zagospodarowanie miejscowych surowców naturalnych i pochodzenia rolniczego.
4. Wykorzystanie tradycji twórczości ludowej, rękodzielniczej i umiejętności zawodowych w tworzeniu nowych miejsc pracy i promocji środowiska.
5. Tworzenie systemu zachęt, ulg i promocji regionu dla pozyskiwania kapitału z zewnątrz do powstawania nowych miejsc pracy.

Niezbędna jest też racjonalizacja produkcji rolniczej i poprawa struktury obszarowej gospodarstw. Działania w tym względzie mają głównie charakter ogólnokrajowy, zaś najbardziej istotne, naszym zdaniem, wymieniamy poniżej.

1. Stworzenie szybszych procedur umożliwiających przekwalifikowanie gruntów rolnych o niskiej jakości na inny rodzaj użytkowania.
2. Tworzenie systemów zachęt i warunków do koncentracji produkcji rolnej, umożliwiających specjalizację i wspólne wykorzystywanie maszyn i urządzeń.
3. Stworzenie systemów zachęt preferencji i promocji dla gospodarstw oraz podmiotów gospodarczych podejmujących ekologiczną produkcję rolną, jej przetwórstwo i zbytu.

W warunkach województwa świętokrzyskiego należałoby też dążyć do lepszego wykorzystania naturalnych warunków i zasobów produkcyjnych poprzez:

1. rozwój takich kierunków produkcji rolnej jak produkcja ziół, wikliny, trzciny, baraniny, koniny, zwierząt futerkowych, czy też pszczelarstwo;
2. rozwój i modernizacja produkcji nasiennej, sadzeniakowej i szkółkarskiej;
3. wspieranie produkcji materiału zarodowego i reprodukcyjnego oraz upowszechnianie inseminacji w produkcji zwierzęcej;
4. rozwój i modernizacja przemysłu paszowego;
5. rozwój i modernizacja zakładów przemysłu rolno – spożywczego, takich jak: olejarnie przemysłowe, cukrownie i przetwórnice ziemniaków.

W niedalekiej przyszłości ważne miejsce zajmuje problematyka ochrony środowiska oraz kontroli jakości produktów rolnych. Wymieniamy więc poważniejsze zadania w tym względzie.

1. Zagospodarowanie odpadów produkcji zwierzęcej i budowa systemu utylizacji zwierząt padłych oraz odpadów poprodukcyjnych.
2. Rozwój stacji kontroli i napraw sprzętu chemizacyjnego.
3. Wspieranie technologii przychylnych środowisku w produkcji i przetwórstwie rolnym.
4. Wyposażenie laboratoriów badawczo – kontrolnych w nowoczesną aparaturę kontrolno-pomiarową.
5. Podnoszenie kwalifikacji i umiejętności zawodowych pracowników w inspekcjach kontrolnych.

## PODSUMOWANIE

Aby dostosować obszary wiejskie województwa świętokrzyskiego do wymogów XXI wieku jako niezbędne wydaje się przedsięwzięcie wielu działań, z których ważniejsze przedstawiamy poniżej.

1. Istnieje potrzeba zorganizowania sieci usług dla rolnictwa, aby rolnik nie musiał sam wykonywać wszelkich prac, lecz wykorzystywał wiedzę specjalistów;
2. Niezbędna jest specjalizacja w rolnictwie, gdyż jest ono w znacznej części nastawione na produkcję wielkotowarową;
3. Ważną rolę w modernizacji wsi świętokrzyskiej pełnić będzie system kredytowania rolnictwa i wsi, bowiem ludność wiejska nie jest sama w stanie sfinansować rozwoju terenów wiejskich;
4. Duże znaczenie może mieć upowszechnienie produkcji ekologicznej, które obecnie jeszcze zajmuje mały zbyt, lecz należy liczyć się, że w przyszłości popyt na nie wzrośnie;
5. Znacznym przekształceniom i rozwojowi powinien ulec system obrotu towarami rolnymi. Nadal obserwuje się bowiem niedorozwój systemu giełd i rynków hurtowych. Nie wykorzystaną szansą jest także rozwój grup producenckich, które mogłyby same negocjować z większymi odbiorcami warunki transakcji, zwłaszcza zaś ceny i jakość produktu;
6. W warunkach wsi świętokrzyskiej niezbędne jest zainwestowanie w naukę, w tym także języków obcych, co umożliwiłoby nawiązywanie kontaktów rolników, służącą poznaniu rolnictwa krajów rozwiniętych i upowszechnienie tych wzorców w badanym rejonie.

## LITERATURA

*Ludność związana z rolnictwem i jej aktywność ekonomiczna w województwie kieleckim.*

*Polska w nowym podziale terytorialnym*, Warszawa 1998.

*Powszechny Spis Rolny*, W.U.S. Kielce 1997.

*Rolnictwo w pierwszym półroczu 2000 roku. Na tle lat poprzednich*, GUS Warszawa 1999.

*Strategia rozwoju województwa świętokrzyskiego. Część: Rolnictwo i obszary wiejskie*, Wersja 1. Urząd Marszałkowski Województwa Świętokrzyskiego, Kielce 1999.

*Strategia rozwoju województwa świętokrzyskiego. Projekt*, Urząd Marszałkowski Województwa Świętokrzyskiego, Kielce 2000.

*Systematyka i rodzaje gospodarstw rolnych. Narodowy Spis Powszechny*, GUS Warszawa 1998.

---

*Użytkowanie gruntów, powierzchnia zasiewów i pogłowie zwierząt gospodarskich w 1999 roku. Informacje i opracowania statystyczne, GUS Warszawa 1999.*

*Użytkowanie gruntów, powierzchnia zasiewów, zwierzęta gospodarskie w województwie kieleckim. Powszechny Spis Rolny, WUS Kielce 1997.*

*Wybrane elementy sytuacji ekonomicznej gospodarstw rolnych i ich działalność poza -rolnicza oraz zamierzenia użytkowników gospodarstw do 2000 roku w województwie kieleckim. Narodowy Spis Powszechny, WUS Kielce 1998.*

Zdanowicz A., Dalton G., 2000: *SAPARD i inne formy pomocy dla rolnictwa w Polsce [w:] Strategiczne opcje dla polskiego sektora agrobiznesu w świetle analiz ekonomicznych*, FAPA, SGGW, Warszawa